

4. DISCURS D'IMMA MONSÓ, AUTORA

Senyores, senyors,

Vull agrair en primer lloc l'honor que els organitzadors de la Fira heu fet a la cultura catalana amb aquesta invitació. Vull agrair igualment l'honor que se m'ha fet en demanar-me que, com a escriptora, representi en aquest acte als meus companys. Però als escriptors no ens acostuma a agradar que algú altre parli en el nostre nom. Per aquesta raó, em guardaré molt de parlar des d'una primera persona del plural o d'utilitzar expressions com ara, "nosaltres, els escriptors catalans", perquè parlar en nom d'un "nosaltres" em sembla més pretensions i fal·laç que no pas parlar en nom propi. A més a més, ¿existeix aquest "nosaltres"?

Com a escriptors catalans, ¿som essencialment perifèrics i és això el que ens defineix? ¿Ens sentim fonamentalment influïts per la tradició de la literatura que s'ha fet al nostre territori? ¿O bé allò que ens defineix és el fet d'escriure en una sola llengua, el català? Intentaré glossar el que entenc per literatura catalana dient per què no em quadra cap d'aquestes definicions.

NO TOTS VIVIM DE LA MATEIXA MANERA LES RELACIONS ENTRE CENTRE I PERIFÈRIA

Començaré per la qüestió de la perifèria. Formo part d'una d'aquestes cultures anomenades "perifèriques", amb tot l'embolic que això suposa en l'actual món globalitzat on tota perifèria és perifèria respecte d'un centre que, alhora, és perifèria d'un altre centre. Ser escriptora catalana significa això. I ho sé perquè en nombroses ocasions, arreu del món, m'han convidat a participar en diàlegs i taules rodones per discutir durant interminables hores, amb escriptors de diferents perifèries sobre què significa escriure des de la perifèria. Que jo recordi, mai no hem aconseguit arribar a cap conclusió satisfactòria. Però el que sí recordo és que, sovint, els escriptors perifèrics acostumem a tenyir el discurs d'un cert victimisme: som, en molts aspectes, víctimes del poder d'un "centre", i per tant, estem sotmesos a forces centrípetes i centrífugues que, o bé ens atrauen fins assimilar-nos o bé ens expulsen sense deixar-nos anar del tot.

Tenen raó, els escriptors catalans que esgrimeixen greuges: la literatura escrita en català ha sofert interferències greus i adversitats de tota mena. La llengua catalana, una llengua amb gairebé mil anys de vida i que actualment parlen més de vuit milions de ciutadans, ha passat per períodes de silenci i de repressió, el darrer dels quals, les acaballes del franquisme, hem viscut els escriptors de la meua generació. Hem hagut i hem de superar una sèrie d'obstacles per a la difusió de la nostra obra perquè molts dels mecanismes que fan arribar les obres arreu del món passen pel filtre de l'Estat, i el nostre Estat és al centre, no a la perifèria.

En fi, els greuges són reals, i aquells a qui agrada cultivar l'obscura flor del ressentiment es dediquen a tenir-ne l'inventari sempre al dia.

Però jo parlo com a amant de la literatura, i per a un amant de la literatura, jo diria que no hi ha res més avorrit que obstinar-se a viure de les rendes que genera el victimisme. Arreu del món he vist com els escriptors de les diferents perifèries fan una literatura plena de vida i saben treure els millors rendiments de les forces que els arrossegueu cap a un cantó o un altre. Al meu país, també som molts els escriptors que no sentim la pressió del centre com una pesada llosa per a la nostra feina. Una llosa que no ha impedit construir una sòlida tradició literària que actualment s'ensenya a moltes universitats del món.

Als perifèrics ens agrada pensar com hauria estat, de gran, la nostra literatura si haguéssim estat al centre. Sense dubte, hauria estat diferent. Per bé i per mal. Perquè com que la cultura sempre s'ha fet amb individus que lluiten obstinadament contra una realitat que se'ls vol imposar des de fora, doncs gràcies a les condicions adverses i als individus lluitadors tenim noms tan interessants com els de la literatura de l'exili. ¿Tindríem la gran obra de Mercè Rodoreda si ella no hagués decidit transformar la melancolia de l'exili en literatura? ¿Hauria estat igual la intel·ligent ironia de Pere Calders, (l'empremta del qual es pot veure clarament en la important obra de Quim Monzó), si no hagués estat impregnada del Mèxic on va anar a viure per fugir del règim opressor? ¿I, per parlar d'un autor que connecta plenament amb les noves generacions: ¿seria el mateix el nítid estil incisiu del Sergi Pàmies si no hagués nascut a París i hagués estat criat allà?

NO TOTS ENS SENTIM FILLS D'UNA MATEIXA TRADICIÓ

La nostra realitat és múltiple i ho és cada cop més. Igual que passa arreu, al nostre territori les relacions són transculturals, i les identitats que ens incorporem són, any rere any, més nombroses. Això no vol dir, atenció, que la nostra sigui o hagi de ser una literatura "cosmopolita", horrible paraula: cosmopolita és l'individu que sent el món com 'casa seva'. I el món no és una llar, un no pot "sentir" el món, entitat massa abstracta i massa freda, un no pot estimar el món. I la literatura és una qüestió d'amor. Doncs bé, els amors i filies que han fet la literatura catalana tal com és són molt diversos. Ja només limitant-me al que ha passat a partir del final de la dictadura, les coses són força complexes:

Hi ha escriptors que se senten més profundament marcats per la literatura del centre, fins al punt fins i tot d'escriure en castellà gran part de la seva producció, cosa que ens ha donat noms tan coneguts com Terenci Moix o Vazquez Montalban.

A la inversa, hi ha escriptors que, havent nascut a Aragó, fora de Catalunya, escriuen en català com és el cas dels escriptors de la Franja, que des del Jesus Moncada fins a la Mercè Ibarz ens han donat llibres esplèndids.

Hi ha escriptors que ni tan sols han nascut a l'Estat Espanyol, sinó a la Catalunya nord que forma part de l'Estat Francès, i se senten més a gust escrivint en català i formant part d'aquesta tradició.

Hi ha escriptors que, justament de la tradició francesa hem rebut una empremta important: i ens ha marcat més el centre del país veí que no pas el centre de l'Estat Espanyol: són molts els narradors que portem la profunda empremta de la cultura francesa que en un moment donat va significar un alè de llibertat i d'aire fresc inestimable per als escriptors catalans.

Hi ha escriptors de les Illes Balears i escriptors valencians, perquè la realitat dels Països Catalans té una complexitat que va més enllà del Principat i, des de Joan Fuster fins a Llorenç Vilallonga, la literatura d'aquests territoris ens ha donat obres magnífiques.

Com veieu esmento noms únicament per exemplificar fins a quin punt la nostra literatura és múltiple: a aquells que busquin noms en el meu discurs, els diré que ben segur que m'he oblidat dels millors.

En els darrers quinze anys, les influències s'han multiplicat vertiginosament i donen pas a una diversitat encara més gran...hi haurà joves generacions que escriuran des d'una realitat romanesa o marroquina o russa que es fondrà amb la catalana i espero que com hem fet fins ara, continuem vivint aquesta realitat plural com una riquesa més que com un obstacle, perquè els catalans sempre n'hem sabut molt, de no endurir els conflictes fins a l'extrem i, pel que fa als escriptors, lluny de resultar empobridora, el contacte volgut o forçat amb altres cultures ha multiplicat els referents del nostre imaginari.

NO TOTS PENSEM QUE LA LLENGUA SIGUI L'ELEMENT QUE ENS UNEIX PER DAMUNT DE QUALSEVOL ALTRE

La llengua és la nostra eina, és clar. Naturalment que és l'instrument que fa servir l'escriptor, el que fa que soni la seva veu. Però quan sento a dir que allò que uneix un grup d'escriptors perifèrics és, per damunt de tot, la llengua, em fa el mateix efecte que si sentís a un trompetista afirmar que allò que l'uneix a d'altres trompetistes és, per damunt de tot l'amor a la trompeta, en comptes de l'amor a la música. Si a un trompetista li sento dir això, com a usuari de la trompeta em semblarà molt correcte. Però com a músic, em semblarà, com a mínim, sospitós.

Jo sóc escriptora catalana, de Lleida (que és, per cert, la perifèria de Barcelona). Però en un moment donat puc sentir més afinitats amb un escriptor canadenc o mexicà o gallec que amb un de català. I penso que això mateix poden dir molts dels meus col·legues catalans. Jo vaig rebre l'educació primària en castellà com gairebé tots els nens a les darreries del franquisme, a la vegada vaig rebre l'alè de la cultura francesa que va obrir finestres a les ments de molts de nosaltres per on entrava l'aire fresc, vaig descobrir la literatura anglosaxona quan era jove i em va marcar... i és aquesta combinació sumada a tantes altres trobades felices o adverses el que de fa mi una escriptora catalana.

Escric en català, i no he de justificar l'evident importància d'una llengua amb gairebé mil anys d'història i més de vuit milions de parlants. És la llengua amb què els meus pares em van fer conèixer el món, i era per a ells l'única llengua de què disposaven. El meu pare i el seu van sofrir repressió per defensar-la; la meva mare, d'un poble molt petit, anava a escola en català i s'havia d'enfrontar als examinadors un cop l'any en una llengua que mai no sentia parlar. Escric, doncs, en català, perquè m'estimo la llengua.

Però el meu no és un amor incondicional. No hi crec en els amors incondicionals, ni tan sols dins d'una parella. Si canvien les condicions, és lògic que l'amor canviï. Com a escriptora, m'estimo la meua llengua sota la condició que els continguts que vehicula bullin d'idees i d'interès. Per damunt de l'amor a la llengua, hi ha l'amor a la paraula, que és el lloc on habiten les idees, l'únic lloc on tots els escriptors segurament coincidiríem; i posant un excessiu èmfasi en la llengua, es corre el risc que les idees raregin o es facin rígides.

Tots els que escrivim en català hem renunciat a alguns dels privilegis que suposa escriure en una llengua poderosa. Però potser n'hem tingut d'altres... Per tant, crec que no se'ns ha de donar res que no ens mereixem: la literatura, o és universal o no és res, i la nostra literatura ho és i ha d'aspirar a seguir-ho sent.

Tanmateix, se'ns convoca sota una etiqueta, i és de tota coherència: sense etiquetes no hi hauria mercat, no hi hauria fires. Però els escriptors tenim la responsabilitat de mirar sempre més enllà de les etiquetes nacionals. Perquè em sembla que ens dirigim cap a un món on la preocupació més petita serà si hem de classificar els llibres per la llengua en què estan escrits. Ens dirigim a un món on els llibres aviat els classificarem per l'alçada, pel pes, o fins i tot pel color (algunes grans superfícies ja ho fan). Cada cop més i en tots els àmbits, estem polvoritzant els continguts i deixant només les closques.

Habitem en un món de moltes presses i els paquets etiquetats faciliten molt les coses. Però la literatura fa de mal etiquetar, perquè cada bon llibre que obrim ens està dient: "Les coses són més complicades del que us penseu, defugiu les respostes fàcils i ràpides..."

Per això, com a escriptora, espero no haver contribuït, amb aquest discurs, a consolidar cap etiqueta. Espero no haver contribuït a aclarir el panorama, perquè sovint això vol dir simplificar-lo fins a la falsedat. Les situacions complexes requereixen idees complexes, i és obvi que no habitem un univers senzill. Als organitzadors, als polítics, als editors, als periodistes i als programadors acadèmics, els correspon intentar classificar-nos en diferents paquetets, perquè si no els seria gairebé impossible fer la seva feina avui dia. Als escriptors ens toca fer tot el possible per sortir-nos dels paquetets i per desembolicar-los. Hi ha escriptors que s'han escapat del paquet i no vindran a la Fira. D'altres, intentem fer-li un forat. Que

cadascú, doncs, faci la feina que li pertoca (o que li toca), vosaltres i nosaltres, amb el màxim d'entrega possible, de cor, i de cap.

I només vull afegir una darrera cosa breu sobre el sentit que pot tenir avui dia fer aquesta feina, la dels que empaquetem i la dels que desempaquetem.

Aquesta és una Fira que ha tingut sempre vocació de dedicar-se al que jo anomeno el "llibre de llegir". Perquè com sabem, hi ha llibres, que més que de llegir són fenòmens destinats a produir macro-esdeveniments. Però afortunadament encara hi ha molts llibres destinats a ser llegits i pensats i repensats, dels quals el lector pot sortir fascinat pel singular experiment d'haver entrat en una ment aliena. Però tot fa sospitar que en el futur el contingut dels llibres vagi disminuint gradualment, fins que arribi el moment que els hàgim de farcir amb algun objecte regal, com ara un clauer. El llibre-de-llegir és una criatura discreta: No crida encara que contingui esgarips de dolor, no retruny encara que estigui ple d'ira, ni riu amb sonores riallades encara que estigui ple d'humor. Si ningú no l'obre, romandrà tancat, al seu racó, clos, desconegut. No s'imposa a l'oïda com la música ni a la vista com un gran quadre. El seu contingut només es desplega davant els ulls àvids d'un lector que decideix, en un moment donat, fer-lo riure, plorar, o cridar. I fins i tot llavors, només riu, crida o plora en el cap d'aquest únic lector. El seu atractiu no és cridaner. I aquí està molt de la seva grandesa, però també hi rau el seu perill d'extinció. Correspon a molts dels que estem aquí ser delicats amb aquest artefacte delicat si volem que sobrevisqui. I correspon als escriptors catalans, siguin quins siguin i com siguin, fer llibres que siguin caixes plenes d'eines per al futur.

És possible que als escriptors més o menys avesats a un discurs crític ens sembli que això de lluitar contra les etiquetes és ja un tòpic, estem farts de sentir-ho, i tota l'estona mentre preparava aquest discurs pensava en la frase del suís Friedrich Dürrenmatt, aquella que diu: "¡Quins temps aquests, que hem de lluitar per allò que és evident!": La qual cosa prova que els temps, per als escriptors, sempre han consistit a picar en ferro fred per acabar fent, amb sort, un petit bony.

Es parla molt del desastre climàtic: Personalment, l'amenaça de l'homogeneïtat de pensament i el còmode però sinistre gregarisme de la nostra humanitat actual, em fa més por que el calentament del planeta. Si compartiu aquest temor per damunt de qualsevol altre, llavors convindreu amb mi que, en un món com aquest, la narrativa, l'assaig filosòfic, la poesia tenen avui, més que mai, un paper decisiu.

